

Grau de Filologia Catalana

Treball de Fi de Grau

Curs 2024-2025

**TÍTOL: L'assaig com a gènere: teoria, història i pràctica en
la literatura catalana**

NOM DE L'ESTUDIANT: Marc Campeny Tripiana

NOM DEL TUTOR: Albert Soler i Llopart

Barcelona, 17/06/2025

Abstract

El gènere assagístic, com a forma literària i discursiva, ocupa un lloc important en la tradició intel·lectual i cultural des de la seva consolidació a l'època moderna, però ha estat sovint subordinat a la narrativa, la poesia i el teatre. Aquest estudi té per propòsit analitzar les dimensions teòriques, històriques i aplicades del gènere, amb una atenció especial a la seva evolució i funció en el context català. Paral·lelament, s'hi planteja una reflexió sobre la rellevància actual de l'assaig en una època marcada per la globalització, les tecnologies emergents i els canvis en els models de producció i transmissió del coneixement. Mitjançant aquesta anàlisi i la redacció d'un assaig original com a exercici pràctic, es vol evidenciar la vitalitat i la complexitat d'un gènere que continua essent clau per al pensament crític i la creació intel·lectual en la societat contemporània.

Paraules clau: Assaig – Pensament crític – Formació acadèmica

The essay as a literary and discursive form holds a significant place in the intellectual and cultural tradition since its consolidation in the modern era, although it has often been subordinated to narrative, poetry, and theatre. This study aims to examine the theoretical, historical, and practical dimensions of the genre, with particular attention to its evolution and role within the Catalan context. In parallel, it offers a reflection on the contemporary relevance of the essay in an age marked by globalization, emerging technologies, and shifting models of knowledge production and transmission. Through this analysis and the composition of an original essay as a practical exercise, the project seeks to highlight the vitality and complexity of a genre that remains essential for critical thought and intellectual creativity in today's society.

Keywords: Essay – Critical thinking – Academic training

ÍNDEX

1. L'assaig com a gènere (p. 3-23)

1.1. Introducció.....	3
1.1.1. Fonaments.....	3-4
1.1.2. Caracterització del gènere.....	4-5
1.1.3. Fronteres o límits.....	6-7
 1.2 L'assaig en el panorama literari català (p. 7-23)	
1.2.1. Orígens i desenvolupament.....	7-8
1.2.2. Consolidació al s. XX.....	8-11
1.2.3 Anàlisi d'un assaig.....	11-15
1.2.3.1 Per què <i>Nosaltres, els valencians</i> (1962) és un assaig?.....	12-15
1.2.4. L'assaig contemporani i projeccions de futur.....	15-20
1.2.5. La presència de l'assaig en el grau de Filologia Catalana a la UB	20-23

2. Veritat literària i veritat històrica en la literatura catalana medieval (p. 23-27)

2.1 Conclusions: anàlisi del meu assaig.....	27
--	----

1. L'assaig com a gènere

1.1. Introducció

El gènere de l'assaig, com a forma literària i discursiva, ocupa un lloc important en la tradició intel·lectual i cultural des de la seva consolidació a l'època moderna, però ha estat sovint subordinat a la narrativa, la poesia i el teatre. Amb arrels que es remunten a Michel de Montaigne (1533-1592), el gènere sovint s'ha caracteritzat per la seva multidisciplinarietat i per la capacitat de l'autor de reflexionar de manera lliure i personal sobre el món que l'envolta. Així, l'assaig, essencialment, és un espai de diàleg entre l'autor i el lector, un lloc on habitualment es qüestionen nocions preestablertes i es proposen noves perspectives.

Aquest treball té com a objectiu explorar les dimensions teòriques, històriques i pràctiques del gènere de l'assaig, amb especial atenció al seu paper en l'àmbit català. A més, es reflexionarà sobre la vigència de l'assaig en el context contemporani, marcat per la globalització, les noves tecnologies i la transformació dels paradigmes del coneixement. Així, a través d'aquesta exploració i, de manera complementària, de la creació d'un assaig propi, es pretén posar en relleu la riquesa i la complexitat d'un gènere que continua sent una eina indispensable per a la reflexió crítica i la creació intel·lectual en el món actual.

En aquest sentit, prenem com a principal referent teòric Gonçal López-Pampló, un autor i editor valencià que escriu sobre literatura, identitat i cultura. De fet, una de les seves línies de treball més importants és la reflexió sobre la construcció del cànon literari en català i el paper de la literatura en la societat contemporània. Amb relació a l'assaig, *Primera lliçó sobre l'assaig* (2023) ofereix una aproximació teòrica a un gènere que s'estén des de l'edat moderna a l'actualitat.

1.1.1. Fonaments

L'autor renaixentista francès Michel de Montaigne es va recloure de la vida pública per a escriure els seus *Essais* (1580-88), és a dir, els seus assaigs. Gràcies al gest fundacional de la seva denominació, sorgeix una nova opció literària mai abans anomenada així. Ara bé, al començament del segle següent, l'anglès Francis Bacon ja advertia en la segona edició dels seus *Essays* (1612) que, a pesar de la novetat del terme, la cosa en si era antiga. De fet, només cal fer un cop d'ull a l'obra de Montaigne per constatar la influència explícita de diversos autors clàssics com ara Aristòtil, Plutarc, Horaci o Sèneca. En aquest sentit, diu López-Pampló:

Els *Essais* van marcar un abans i un després en la mesura que proposaren una actualització de la prosa de caràcter moral precedent, adaptada al context d'un redescobriment del jo com a figura central de la pròpia escriptura (2023: 10).

A partir de Montaigne i Bacon molts altres autors es van veure atrets per aquesta nova forma literària, tot i que no disposem de la bibliografia necessària per a de manera crítica i completa de una història de l'assaig a causa de la inestabilitat teòrica de l'etiqueta i de la posició marginal que ocupa el gènere en la majoria d'històries generals. En aquest sentit, una de les obres més destacades és *Encyclopedia of the Essay*, editada per Tracy Chevalier (1997), però òbviament és incompleta i, malauradament, l'únic nom que apareix de la tradició catalana és Eugeni d'Ors —ni Joan Fuster, ni Josep Pla.

1.1.2. Caracterització del gènere

El pensador alemany Theodor W. Adorno (2004 [1956]: 60) és conegut per associar l'assaig amb l'heretgia, com si fos un gènere condemnat a l'heterodòxia. “Gènere literari no pas natural”, diu Murgades (2020: 537), l'assaig és un gènere que no es manifesta en qualsevol societat humana pel simple fet d'estar dotada de llenguatge, sinó que només el trobem “en el si de societats materialment prou desenvolupades com per haver experimentat una correlativa evolució intel·lectual”, afegeix l'estudiós de la literatura. A partir d'aquest punt, veurem les dificultats que comporta definir l'assaig, aprendrem a distingir-lo d'altres gèneres afins — 1.1.3— i n'explorarem el que els formalistes russos anomenen la “literarietat”.

El *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans* defineix l'assaig com a “gènere en prosa, generalment breu, que aborda d'una manera lliure i no especialitzada els problemes més diversos amb voluntat de creació literària”. Val a dir que la definició deixa de banda conceptes com ara la subjectivitat i l'absència de ficció, cosa que no li restaria condició literària al gènere. En la línia de López-Pampló (2023) i de Moreta (2024), penso que l'assaig no pot existir si no és dins de la literatura, tot i que el caràcter perifèric que sovint se li atribueix sembli expulsar-lo d'aquest àmbit. És a dir, partim del fet que, com bé assenyala Jonathan Culler (1997: 18-42), la literatura és una institució social —reconeguda mundialment com a mínim des del Romanticisme— i, doncs, l'assaig compleix també una funció social —que només té sentit si el situem dins de la literatura— que genera un horitzó d'expectatives concret. He emprat el terme *horitzó d'expectatives* (Iser 1987, Jauss 1986) donant per fet que la literatura, en paraules de López-Pampló (2023) “es reconeix pel tipus d'actitud que suscita i que, fins i tot, arriba a exigir per part del lector”. Així, “una atenció especial a diferents elements —textuals, paratextuals, pragmàtics i socials— que, analitzats de manera aïllada o conjunta, permeten que un text determinat sigui percebut com a literari”. Amb aquesta premissa en ment, podem afirmar que un gènere és una categoria de classificació que deriva d'un conjunt de trets textuals, transtextuals i pragmàtics. Aquests trets ofereixen un model distintiu que permet que un text sigui convencionalment concebut o percebut com a part d'un àmbit d'ús específic, diferenciant-

se d'altres àmbits i gèneres existents en un període i espai determinats. Aquest gènere està associat a un horitzó d'expectatives concret que el defineixen i el diferencien d'altres tipologies textuals. Així, partirem de la definició d'assaig que proposa l'estudiós valencià (2023: 28):

Direm que l'assaig és un dels quatre grans gèneres literaris, al costat de la narrativa, el teatre i la poesia. Escrit en prosa, es fonamenta en una enunciació subjectiva que renuncia a la ficció i estableix l'anomenat pacte autobiogràfic. En l'assaig predomina l'argumentació com a tipologia textual més habitual, però sobretot com a orientació global de sentit. Els llibres d'assaig solen acompanyar-se de paratextos que, convencionalment, permeten la seua identificació davant del públic, que els diferencia en el conjunt de l'oferta editorial. Finalment, a aquest gènere literari li correspon, de manera paradigmàtica, una funció social d'orientació intel·lectual, que el lector no tan sols assumeix, sinó que també reclama quan la troba a faltar.

Fixem-nos que aquestes cinc coordenades ja les trobem inscrites en els orígens del gènere, és a dir, en els *Assaigs* de Montaigne. L'enunciació subjectiva¹ es planteja des del primer moment —escriu la nota “Al lector” en primera persona—, però la renuncia a la ficció és implícita —ell mateix és “la matèria del seu llibre”, diu també a la nota “Al lector”. Aquestes nocions remetent al concepte de *pacte autobiogràfic* proposat per Philippe Lejeune al s. XX, que estudià la relació entre la identitat de l'autor i la veu que enuncia el text:

sense aquesta identitat, per exemple, l'assagista difícilment podria assumir el paper d'intel·lectual que ha adquirit amb el pas del temps, atès que un rol així parteix de la pròpia personalitat i de la seva projecció social (López-Pampló, 2023: 30)

Pel que fa al predomini de l'argumentació, es produeix des de dos fronts. En primer lloc, els *Assaigs* es caracteritzen per la constant voluntat de comunicació amb el lector per tal de contrastar idees i punts de vista. En segon lloc, cada capítol conté una tesi o una opinió particular la qual requereix d'una estructura argumentativa per a ser plantejada. En relació amb els paratextos, seguint la línia teòrica de Gérard Genette (1987) i Irène Langlet (2015: 30, 317), és evident que Montaigne reïx alhora de triar el títol de l'obra i la nota adreçada al lector. Finalment, parlem de funció social perquè una obra literària no es pot deslligar de les seves condicions materials i contextuais de producció així com de la influència que genera en la societat. Més endavant —a 1.2.3.— aprofundirem en aquestes cinc coordenades que ara hem tractat vagament; ho farem, no amb relació a Montaigne, sinó aplicades a l'assaig català de Joan Fuster.

¹ En aquest sentit, és interessant la reflexió de Moreta (2024: 45-53) amb relació a l'encàrrec com a estímul creatiu: gran part dels assaigs que s'escriuen són fruit d'encàrrecs d'un tercer. És a dir, tot i la subjectivitat atribuïda al gènere, l'estímul creatiu, lluny de la visió romàntica tradicional, no sempre prové de l'autor.

1.1.3. Fronteres o límits

En aquest punt, defensarem una visió dels gèneres literaris com a construccions sociocognitives que varien espaciotemporalment i que es relacionen directament, en un moviment d'adaptació constant, amb les diferents realitats o societats pròpies de cada època de la història de la humanitat. Ara bé, si seguim meticulosament una actitud científica i una determinada línia teòrica, s'ha d'admetre que és difícil etiquetar les produccions literàries satisfactòriament sense caure en generalitzacions o reduccionismes. No obstant això, renunciar a les etiquetes podria comportar conseqüències negatives per a una determinada comprensió del fet literari.

Al seu torn, la distinció entre l'assaig deliberatiu, més orientat a l'autor mateix, i l'assaig divulgatiu, més centrat en el tema que es tracta, ens obliga a ampliar el camp i a considerar les fronteres de l'assaig. En el cas de l'assaig, algunes de les seves fronteres generen contradiccions que posen en tensió la pròpia proposta teòrica. Unes fronteres que no són essencialment literàries, sinó que, en la línia de Van Dijk (2009: 196), qui cita W. F. Hanks als seus treballs, podríem entendre-les aplicant el concepte de *camp* —conjunt de condicions socials que estableixen un espai de relació amb determinades pràctiques convencionals— i *habitus* —rutines que configuren aquestes pràctiques, basades en l'inconscient i el 'sentit comú'. El mateix Van Dijk (2014: 63) també insisteix en el concepte de prototipicitat. Així, si un prototip és un concepte ideal que encarna una sèrie de característiques bàsiques i essencials, podrem dir que, a mesura que un text s'allunya del seu prototip, més difícilment esdevé la seva categorització.

Les fronteres de l'assaig amb el periodisme són fines. Sovint, els textos que s'integren en un llibre d'assaig han aparegut prèviament en forma d'article de premsa. Ara bé, en quin moment el text en qüestió esdevé literari? Si no es produeix cap variació significativa ni formal, la resposta es troba fora del propi text, és a dir, en el camp en què l'ubiquem —periodístic o literari, en aquest cas. En general, els gèneres periodístics d'opinió permeten un pas molt natural cap a l'assaig i no sembla agosarat pensar que els seus autors, conscients d'aquesta situació, escriguin els articles pensant en una hipotètica compilació en forma de llibre.

Una altra gran frontera de l'assaig és la filosofia. Ara bé, si apliquem la cèlebre afirmació de Joan Fuster, inspirada en Eugeni d'Ors, segons la qual l'assagista és un expert en idees generals, podríem dir que el filòsof és un expert en idees particulars. Així, la subjectivitat o l'absència de mètode que caracteritzen l'assaig podrien ser arguments prou sòlids per a establir-ne una diferenciació. No obstant això, si ens fixem en textos recents com els de Josep Maria Esquirol o Marina Garcés, resulta molt difícil distingir l'escriptura assagística de la filosòfica, la qual

cosa ens porta a recórrer, de nou, al format i lloc de publicació —camp— més que no pas a les característiques intrínseques del text. En el cas de la història, es treballa de manera científica —identificació i interpretació de fonts—, així que com més subjectiva sigui l'enunciació i més asistemàtica l'exposició, més ens aproparem al camp literari i menys a l'històric —hi ha gradacions. El mateix raonament podríem aplicar amb les ciències que queden fora de les humanitats: les diferents formes de divulgació —camps— poden apropar més o menys els textos científics a l'assaig. En altres casos, el factor científic pot ser un mer pretext, com passa amb diversos articles de Joan Fuster —sobretots els que publica a la revista *Jano*.

Finalment, l'autoajuda i la literatura infantil i juvenil tenen poc a veure, però comparteixen una posició perifèrica en el món del llibre. López-Pampló (2023) creu que “disposaríem de prou arguments per a excloure l'etiqueta de literatura en qualsevol aproximació a la realitat de l'autoajuda”; amb tot, en termes editorials, la divisió entre l'autoajuda i l'assaig no és gens evident —acostumen a aparèixer junts a la secció de no-ficció. Pel que fa a la literatura infantil i juvenil, el mateix autor valencià opina que una visió completa de l'assaig en català hauria d'incloure propostes de col·leccions com ara “El Nord”, d'Edicions Bromera, que convida els joves a la reflexió —aproximant-se a l'assaig divulgatiu.²

1.2 L'assaig en el panorama literari català

1.2.1 Orígens i desenvolupament

En la tradició en llengua catalana, la poesia culta va evolucionar sota una forta influència de la tradició trobadoresca, tant en l'aspecte formal com en el lingüístic, més enllà de les influències toscanes posteriors. En canvi, la prosa va avançar amb més rapidesa i solidesa: aquest impuls es va concretar amb les cròniques medievals —que seguien el model de la historiografia llatina— i amb l'obra de Ramon Llull, que destaca per la seva magnitud i repercussió. Ara bé, seria agosarat considerar aquestes obres com a precedents directes de l'assaig. Sí que es pot afirmar que l'evolució de la prosa tardomedieval a Europa va establir models literaris que més endavant serien útils per al desenvolupament del gènere assagístic, però el seu origen l'hem de situar estrictament a l'edat moderna, amb els *Essays* de Montaigne.

En aquest sentit, les condicions polítiques, culturals i religioses de cada context, juntament amb la irrupció de la impremta com a element transformador, van influir de manera diversa en l'evolució de l'assaig durant l'edat moderna. Això explica que les literatures francesa, alemanya i anglesa desenvolupessin una tradició assagística més consolidada i

² Encara podríem complicar més la qüestió si hi afegim el còmic, el qual ha anat assimilant etiquetes genèriques que no li eren pròpies i, fins i tot, s'ha arribat a dir que determinats còmics són assaigs. Ara bé, el fet que s'hagi de legitimar mitjançant analogies amb la literatura fa que perdi aquella autonomia artística que tan el caracteritza i que, al meu parer, mereix preservar.

continua, mentre que en les literatures castellana, italiana i catalana el creixement fos més lent i irregular —recordem que, com diu Murgades (2020), l'assaig només apareix en aquelles societats “materialment prou desenvolupades” que han experimentat “una correlativa evolució intel·lectual”. A l'edat moderna, sobretot a partir del regnat de Felip II, la corona espanyola es caracteritza per un hermetisme i refracció davant tot allò que fos nou, cosa que impossibilita la penetració del gènere assagístic. Ara bé, la Il·lustració, la liquidació de l'*ancien régime*, va proporcionar una base conceptual i estilística sòlida per a l'assaig, però va ser la revolució industrial la que va expandir-ne l'abast gràcies a la proliferació de l'article de diari, com bé va observar Joan Fuster (Fuster, 1972: 284), i els avenços en l'alfabetització. A partir d'aquest moment, i durant gairebé un segle i mig, la cultura de la paraula impresa i la figura de l'intel·lectual que hi trobava una plataforma d'expressió van viure un període de màxima esplendor, i l'assaig va assolir un dels moments culminants de la seva història.

En síntesi, l'assaig en català no es consolida plenament com a gènere fins al segle XIX i principis del XX, coincidint amb la Renaixença i la posterior recuperació cultural del català com a llengua moderna i de prestigi. En aquest període, trobem textos precursors de l'assaig d'autors com Jaume Balmes o Josep Torras i Bages, que reflexionen sobre temes filosòfics, morals i polítics.

1.2.2. Consolidació al segle XX

Durant el segle XX, l'assaig en català experimenta un creixement notable gràcies a figures clau que van dotar el gènere d'una gran riquesa estilística i profunditat intel·lectual. En termes generals, veurem com l'assaig irromp amb força durant el primer quart de segle i, després d'un període d'escassa producció marcat per la repressió feixista, torna a treure el cap durant la postguerra.

A començament de segle, l'assaig esdevé un dels gèneres predilectes de la poètica del Noucentisme, només per darrere de la poesia. La intel·lectualitat noucentista es bolca en l'assaig en forma d'articles de factura diversa i de columnes d'opinió, a través de plataformes varies —diaris, revistes, butlletins. Així, aquest gènere esdevé factible, sobretot, en el marc de possibilitats d'un periodisme en vies de consolidació que ja no només té el propòsit d'informar, sinó que també pretén “crear estats d'opinió en un públic en vies de culturització” (Murgades 2020). En aquest sentit, la forta relació entre la burgesia catalana noucentista i les entitats culturals —instituts, editorials, revistes, etc.— propicien el context ideal —una ‘Catalunya moderna’— per a l'intercanvi d'idees i, doncs, per a l'assaig —un gènere necessari, o inevitable, en tota societat desenvolupada materialment i intel·lectualment. De fet, el mateix Josep Carner comença una aventura assagística molt interessant recollida i estudiada per Marcel

Ortín (1996: 301-312). Altres figures representatives del Noucentisme com Jaume Bofill i Mates, Carles Riba i Pompeu Fabra també van crear textos que podríem considerar assagístics; però la faceta assagística dels autors ha quedat eclipsada per altres parts de la seva obra, molt més estudiades. Un dels pioners va ser Eugeni d'Ors, que amb el seu "Glosari" (1906-1920) publicat a *La veu de Catalunya*³ va establir un model d'assaig breu i intel·lectual —la glosa—, marcat per l'elegància formal, la profunditat conceptual i, encara més, en català. Durant el segle XIX, la suposada revifalla del català com a llengua de prestigi no va poder amagar la diglòssia que veritablement regia la societat catalana. No eren pocs els personatges de l'època que, com Josep Yxart, pensaven fermament que "a nosotros no nos queda otra salida que escribir buenamente el lenguaje [castellà] más o menos correcto usado para todo aquello que no es arte precisamente: política, crítica, erudición, filosofía, etc." (Yxart, 1995). Vint-i-cinc anys més tard, Eugeni d'Ors es manifestava en termes completament antitètics a la revista *Cataluña* de la Lliga Regionalista, destinada a fer difusió catalanista en castellà —d'aquí la tria lingüística:

Ridícula empresa y vana fue un día la [pretensió] de los que aspiraron a reducir el catalán a la literatura festiva, manteniéndolo alejado de la literatura seria; ridícula y vana también la de los que pretendieron, cediéndolo al dominio de la poesía, vedarle la prosa, [4] como la de los que más tarde lo aceptaban en la literatura, pero no en la ciencia [...]. Y por último, para que nuestras tradiciones ideológicas sean restauradas, para que lleguemos a poder incorporar nuestro esfuerzo cultural al acervo del mundo, es necesario escribir en catalán, profesar en catalán, hacer ciencia y filosofía en catalán. (Ors, 1911)

Pel que fa als referents directes de la seva obra, Ors la vincula als *Essais* de Montaigne, l'obra fundacional del gènere assagístic (*glosa* "Un glosador", de 7-XII-1906, Ors, 1996: 336-337). Ara bé, realment, la glosa és un gènere proteïforme, adscribible convencionalment a l'assaig, però amb unes fronteres i límits que sovint trepitgen el territori d'altres modalitats expressives. Així, Ors va revolucionar el periodisme mitjançant un gènere híbrid, entre l'assaig, la poesia, la crònica i la filosofia, consolidant un discurs original i potent.

Pere Calders (1912-1994), tot i ser més conegut per la seva narrativa breu i humorística, va contribuir també al gènere assagístic amb reflexions iròniques i sovint paradoxals sobre la realitat i la condició humana. La seva visió lúcida i el seu sentit de l'humor aporten una perspectiva diferent al panorama assagístic català. Altres autors rellevants del nou-cents són Gaziel (1887-1964) —pseudònim d'Agustí Calvet— i Joan Estelrich (1896-1958). Gaziel, amb

³ I durant el 20-IV-1920 i el 3-VII-1921 a *El Día Gráfico*.

⁴ En una nota a peu de pàgina hi ha aquí una invectiva contra el mateix Josep Yxart i la seva mentalitat diglòssica.

les seves cròniques i articles, va oferir reflexions assagístiques sobre la política i la societat, especialment marcades per la seva experiència durant la Guerra Civil espanyola i l'exili. Estelrich, per la seva banda, va tenir un paper destacat en la divulgació de la cultura catalana a l'exterior i en la reflexió sobre la identitat cultural —*Entre la vida i els llibres* 1926/1996, *Fènix o l'esperit de la Renaixença* 1934/2014. Podríem destacar també les figures de Ricard Aragó i Turón (1883-1963) i Josep Maria Capdevila i Balanzó (1892-1972) —assagisme apologètic; Antoni Rovira i Virgili (1882-1949), Rafael Campalans i Puig (1887-1933), Lluís Nicolau d'Olwer (1888-1961) i Carles Soldevila (1892-1967) —assagisme civico-polític; Alexandre Plana i Santaló (1889-1940), Joaquim Folgeura Poal (1883-1919) i Joan Crexells i Vallhonrat (1896-1926) —assagisme crític-literari; Joaquim Torres García (1874-1949) i Josep Aragay i Blanchar (1889-1973); Joan Llongueras i Badia (1880-1953), Carles Rahola i Llorens (1881-1939) i Joaquim Santasusagna i Vallès (1899-1982) —assagisme des de “segones ciutats” (Ors, 1917) o “viles espirituals” (Gaziel 1923); i Carme Karr i Alfonsetti (1865-1943) —assagisme femení⁵.

Un cop superat el Noucentisme —a partir dels anys vint—, no serà fins al període de postguerra que sorgirà un altre gran referent que, afavorit per un cert relleu econòmic i per un relaxament de la censura, reviscolerà l'assaig: Josep Pla (1897-1991), considerat un dels millors prosistes en llengua catalana. Amb *El quadern gris* (1966), però també amb els seus volums de l'*Obra Completa* (1966-1984), Pla va fusionar crònica, memòria i assaig amb un estil natural i detallista. Les seves descripcions precises de la realitat quotidiana, el seu to irònic i el seu esperit observador van donar als seus escrits un aire assagístic únic, que combinava la reflexió personal amb una mirada crítica sobre la societat del seu temps. En l'àmbit de la reflexió filosòfica, cultural i política, destaca especialment Joan Fuster (1922-1992), l'autor de *Nosaltres, els valencians* (1962), una obra fundacional del pensament nacional valencià contemporani en què aprofundirem a 1.2.3.. L'escriptor valencià va descobrir, en l'obra d'Eugeni d'Ors, que la seva llengua materna —menystinguda pel costumisme i per bona part de la literatura jocfloral—, era perfectament vàlida per al debat d'idees. Obligats a resumir, Fuster va aportar a l'assaig català una veu directa, crítica i argumentativa, amb una prosa àgil i punyent. Els seus textos tenen un fort component intel·lectual i polític, i aborden qüestions identitàries, històriques i culturals amb un enfocament clarament racionalista i esmolat. També són importants els estudis fusterians d'història cultural i literària i els de caràcter humanístic: *El descrèdit de la realitat* (1955) i *Diccionari per a ociosos* (1964), entre altres.

⁵ Sens dubte una etiqueta reductivista. Per a aprofundir en l'assaig des de la perspectiva femenina és recomanable llegir Miras Boronat (2024: 89-116).

De fet, els estils de Pla i Fuster, tot i ser diferents, són complementaris i representen dues cares de l'assaig català contemporani. Josep Pla escriu amb una claredat i precisió excepcionals, adoptant un to sovint irònic i escèptic, amb una mirada més aviat intimista i basada en l'observació del món quotidià. En canvi, Joan Fuster es decanta per un discurs més directe i conceptual, amb un enfocament polític i social molt marcat, especialment en els seus assaigs més coneguts, que incideixen en el debat sobre la identitat valenciana i catalana. En aquest sentit, és interessant parlar de la literatura catalana del s. XX com fa Xavier Pla (2006:114) a partir d'una idea d'Amadeu Viana:

D'aquesta triangulació [Eugeni d'Ors, Josep Pla, Joan Fuster] apareix la millor tradició assagística catalana contemporània [...], tant per les obres que van acabar publicant aquests autors com sobretot per les reflexions, digressions i comentaris de tot ordre que van realitzar sobre l'assaig com a gènere.

Més endavant, el procés democràtic encetat per la Transició espanyola generarà una nova realitat institucional i social que recuperarà la llibertat d'expressió i potenciarà l'aparició d'assagistes —Joan Francesc Mira, Isabel-Clara Simó, Jesús Tusón, Carme Miquel, Montserrat Roig, Gemma Lienas— que aportaran nous punts de vista i tractaran temes nous —sobretot en la perspectiva femenina— i vells derivats de la realitat política i social del moment, i de les antigues reivindicacions de normalització de la llengua i la cultura.

En conjunt, aquests autors van contribuir a la consolidació de l'assaig en català com un gènere capaç d'abordar tant qüestions culturals i polítiques com reflexions més personals i filosòfiques, deixant una empremta profunda en la literatura catalana del segle XX.

1.2.3. Anàlisi d'un assaig

Si acceptem que el gènere neix amb Montaigne, tot i que, com hem vist, té precedents clàssics, no ens ha de sorprendre que les aportacions teòriques siguin contemporànies. En la tradició hispànica, convé destacar la feina de l'investigador espanyol José Luis Gómez-Martínez (1981), que va establir una caracterització en quinze punts, recollits per López-Pampló (2023: 46, 53), sobre el gènere assagístic. Ara bé, en aquest apartat, emprarem la definició d'assaig que hem ofert anteriorment, la qual es concreta en cinc paràmetres d'anàlisi —l'escriptura en prosa, el pacte autobiogràfic, el predomini de l'argumentació, la construcció paratextual i la funció social— que permeten conjugar diferents aspectes d'una manera no excloent a més de donar compte de les complexitats teòriques que envolten la qüestió dels gèneres literaris.

Triaré un assaig de Joan Fuster, ja que el seu estil clar i argumentatiu és molt interessant per a l'anàlisi d'un assaig. Un dels seus textos més influents és *Nosaltres, els valencians* (1962),

on reflexiona sobre la identitat, la història i la cultura valenciana en relació amb els Països Catalans.

1.2.3.1. Per què *Nosaltres, els valencians* (1962) és un assaig?

Tal com hem vist a l'inici de l'apartat, seguirem els cinc paràmetres d'anàlisi proposats per López-Pampló (2023). En aquest sentit, el text de Joan Fuster compleix clarament les característiques que veurem a continuació i, per tant, es pot considerar un assaig.

a) Escriptura en prosa

A diferència d'un text narratiu, no explica una història amb personatges i acció. Tampoc no segueix l'estructura pròpia d'un estudi científic o acadèmic, ja que no inclou una metodologia rigorosa ni dades empíriques. En canvi, ofereix una reflexió lliure i personal sobre un tema d'interès general. Tot i que no es pot descartar l'existència d'assaig en vers —*Assaigets* d'Enric Casasses (2020) —, l'escriptura de no ficció en prosa aporta un valor afegit al text que és diferencial i que fa el llenguatge més quotidià i proper al lector. Aquesta aparent naturalitat de l'assaig és el que l'apropa, com hem vist anteriorment, a altres disciplines, i només en podem establir una diferenciació si remetem a la funció social que aquest gènere compleix.

Pel que fa a l'estil, fa ús de frases curtes o, com en diu Fuster, "càpsules de doctrina", directes i sense artificis, amb un to crític: convida a la reflexió i a qüestionar l'*status quo* dels valencians. A més, utilitza recursos com els modismes populars i expressions col·loquials per crear una sensació de diàleg, que apropen la seva prosa d'idees a un model de diàleg deliberatiu. Destaca, també, l'abundància de cometes i la cursiva amb les quals mostra el refús de donar a les coses i a les paraules una significació fixada i clara. Finalment, trobem les interrogacions retòriques, les preguntes obertes i els punts suspensius, que inviten el lector a participar en la reflexió i manifestar la pròpia opinió.

b) Pacte autobiogràfic

El pacte autobiogràfic (Philippe Lejeune) és un acord implícit entre l'autor i el lector que es basa en el compromís de l'autor d'oferir un relat fidel de la seva realitat, i en l'expectativa del lector que allò que llegeix correspon a la realitat de l'autor. Sense aquesta identificació, la funció social que exerceix l'assaig no seria possible. Així, *Nosaltres, els valencians* (1962) conté una forta dimensió subjectiva, un pacte autobiogràfic: Joan Fuster no només analitza la història, la cultura i la identitat valenciana, sinó que ho fa des d'una perspectiva personal, amb contínues referències a la seva experiència, la seva ideologia i la seva interpretació dels fets. En aquest sentit, diu Domínguez (2024):

En cap dels seus escrits hi ha un to retíngut i neutre, ni parla *ex cathedra*: ans al contrari, en els seus assaigs «opina», i és precisament aquesta gosadia, aquesta línia tènue que separa la reflexió assagística del pamflet o de la digressió, el que el fa tan atractiu (Domínguez 2024:120).

La presència de l'autor en el text es fa notar mitjançant l'ús de la primera persona del singular i del plural; en l'element vivencial i subjectiu; la implicació identitària —no es limita a descriure la identitat valenciana, sinó que la qüestiona i interpel·la directament el lector—; i l'autoritat de l'autor —el pacte autobiogràfic en aquest cas es basa en la credibilitat intel·lectual de Fuster, qui assumeix un rol de guia en la reflexió sobre la identitat valenciana, i el lector confia en el seu testimoni i en la seva capacitat d'anàlisi. Tanmateix, convé destacar que l'establiment del pacte no anul·la la possibilitat de la seva vulneració.

c) Predomini de l'argumentació

Autors com ara Arenas (1997) conceben l'assaig com un “macroacte de parla” partint de la distinció entre *superestructura* i *macroestructura* que proposa Van Dijk (1983: 142). Arenas afirma que qualsevol assaig es pot interpretar com un macroacte de comunicació perquè “su producción y su recepción en un contexto social determinado constituye una *acción discursiva* con una determinada fuerza il·locutiva que lo convierte en un *medio* para alcanzar ciertos fines [la persuasió]”.

En *Nosaltres, els valencians*, el predomini de l'argumentació és determinant. Fuster no fa una exposició neutra ni purament descriptiva dels fets històrics, culturals i polítics del País Valencià, sinó que construeix un discurs persuasiu amb una intenció clara: sacsejar la consciència dels valencians i fer-los reflexionar sobre la seva identitat. En aquest sentit, l'argumentació seria el “camí” per acostar-se a la comprensió de la qüestió tractada. Diu el mateix Fuster:

“l'espai no és mai sobre, sinó cap a un tema. Un camí per comprendre'l: un camí entre d'altres: un que exclou i ens força a renunciar, de moment, als altres camins” (*Les originalitats*, 1999: 45).

L'assaig està estructurat com una argumentació en la qual Fuster parteix d'un problema central: ‘què som els valencians?’ A partir d'aquesta qüestió, desplega un seguit d'arguments —històrics, sociològics, culturals, lingüístics, etc— que li permeten defensar la seva tesi. Fuster adopta una posició clarament dialèctica, confrontant diferents punts de vista i refutant idees que considera errònies o interessades. Per exemple, desmunta la idea que el valencianisme pugui sobreviure aliè al catalanisme, argumentant que la història i la llengua demostrin la seva unitat. De fet, més enllà del contingut, Fuster fa servir un estil —vegeu a)— que potencia la seva capacitat persuasiva.

d) Construcció paratextual

Segons Gérard Genette, el paratext comprèn tots els elements que envolten el text principal i que n'influeixen la recepció, com el títol, el pròleg, els epígrafs o les notes.

Per començar, el títol és una declaració de principis: l'ús del pronom “nosaltres” apel·la directament al lector valencià, establint des del primer moment una complicitat col·lectiva. Seguidament, el pròleg i la introducció estableixen el marc ideològic i discursiu: explicar la realitat valenciana i sacsejar consciències. No és un estudi neutral, sinó una obra de combat, i aquest plantejament inicial funciona com un contracte de lectura amb el lector. Pel que fa a l'estructura de l'obra, Fuster organitza l'assaig en diversos capítols que segueixen una progressió argumentativa clara: anàlisi històrica del País Valencià i la seva relació amb Catalunya i Espanya; reflexió sobre la llengua i la cultura, elements fonamentals de la identitat; plantejament polític i sociològic sobre el present i futur del poble valencià. Aquesta estructura afavoreix una lectura dinàmica i fa que el text no sigui només descriptiu, sinó també dialèctic, ja que Fuster confronta constantment arguments i contraarguments. Finalment, les notes i referències funcionen com a suport intel·lectual i dialògic: l'obra inclou nombroses referències a fonts històriques, sociològiques i filosòfiques. Això reforça la seva credibilitat i alhora insereix el seu discurs en una tradició intel·lectual més àmplia. També podríem destacar l'absència d'un epíleg, Fuster no tanca l'obra amb conclusions definitives sinó que, més aviat, convida el lector a continuar debatent i reflexionant.

Així, la construcció paratextual de *Nosaltres, els valencians* no és arbitrària: Fuster utilitza el títol, el pròleg, l'estructura i les referències per orientar la lectura i reforçar el seu missatge. A més, convé remarcar que l'epítex d'aquesta obra, tots aquells missatges que se'n situen fora —ressenyes, crítiques, estudis— està en constant creixement.

e) Funció social

Com bé sabem, la literatura és un fet social que ha de ser contextualitzada en les coordenades socioculturals en què fou escrita i en què és llegida. En aquest sentit, tal com hem assenyalat anteriorment, l'assaig té una finalitat o intenció comunicativa d'abast col·lectiu que genera un horitzó d'expectatives adaptat a la realitat de cada època. En la línia d'Arenas (1997: 440) podríem afirmar que l'assaig ha tingut sempre “una función social, de gran importancia y repercusión en algunos casos”. El mateix Ors (1982: 19-21) feu servir en una de les seves glosses —“Més sobre la dignitat de l'ofici de periodista” — el sintagma “funció social” per a referir-se a l'ofici de periodista, el qual podríem fer servir com a sinònim d'assagista:

És una joia ben moderna aquesta d'atendre a les manifestacions espirituals de l'hora en què es viu, prendre consciència de l'existència i valor d'elles, oir, en un mot, *les palpitations del temps*. És també una funció social altíssima.

Els assaigs de Fuster responen sempre a una mateixa actitud: la voluntat de comprendre un fet, un problema, d'establir a partir d'aquest un examen de consciència, en la mesura que són, en paraules del mateix autor, un “reducte humanístic d'opinió” (Fuster 1975: 9). Es tracta de tornar a pensar tot el que sabem sobre qualsevol tema per tal d'aconseguir-ne una comprensió renovada i aprofundida; Fuster s'interroga, reconsidera el que acaba de dir, introdueix precisions, apunta idees... El text presenta una anàlisi de la identitat valenciana i el paper dels mateixos valencians en la construcció del seu futur. Així, l'objectiu principal del text no és simplement informar, sinó fer que el lector, encara a dia d'avui, es qüestioni la realitat i prengui una posició activa.

En resum, la literatura no només reflecteix la realitat, sinó que també la construeix i hi aporta noves perspectives, ja sigui des de visions compartides o contraposades. Parteix del saber acumulat, però també transforma el discurs cultural. La seva funció social rau precisament en aquesta capacitat d'incidir en el pensament i la consciència tant de qui escriu com de qui llegeix. Això es fa especialment evident en l'assaig, on l'eix central són les idees, sense les limitacions formals pròpies dels gèneres narratius o ficticis. Així, *Nosaltres, els valencians* és un llibre que no només explica una realitat, sinó que pretén transformar-la. Això és una característica essencial de l'assaig que, molt sovint, busca estimular el pensament crític.

1.2.4. L'assaig contemporani i projeccions de futur

Si ens preguntem pel seu futur, òbviament, és perquè hi detectem alguna feblesa en el present. (López-Pampló, 2023)

El futur del gènere assagístic en el panorama literari actual, marcat per la globalització, és complex. Hi ha diversos factors que influiran en el seu desenvolupament en els pròxims anys. El primer és la fragilitat de l'etiqueta d'assaig, que no acaba de consolidar-se com a quarta categoria de classificació genèrica al costat de la narrativa, la poesia i el teatre. Al seu torn, això es veu reflectit en una presència escassa o limitada en les històries de la literatura, els estudis generals sobre teoria literària, etc. Així, en territori catalanoparlant, trobem el volum VII de la *Història de la literatura catalana* dirigida per Àlex Broch, que no dedica cap capítol específic a l'assaig, tot i abraçar un període històric fonamental per al seu desenvolupament en l'àmbit català (1922-1959). Simplement, pel que fa al període de 1922-1939, el trobem superficialment dins d'una secció —la sisena— dedicada a “la prosa de no-ficció” (Real 2021: 263-294) i una

altra de monogràfica —la setena— sobre Josep Pla (Pla: 2021: 295-316). Per una banda, en un dels subapartats de la primera secció, on trobem tant Estelrich com Crexells, veiem la tendència creixent a classificar l'assaig juntament amb altres gèneres com el periodisme, els llibres de viatges, les biografies, els retrats literaris, les memòries i els dietaris, tots englobats dins d'aquesta gran categoria de *no-ficció*. Així, en el món del llibre —editorials, distribuïdores, llibreries, portals de venda com Amazon, revistes, xarxes socials, etc.— es fa invisible el terme assaig i s'invalida parcialment com a etiqueta comercial en benefici de l'embranchida que representa el calaix de la *no-ficció*: “en temps d'etiquetes ràpides i líquides, l'assaig no juga la partida amb les millors cartes” (López-Pampló 2023). Efectivament, tot i l'èxit d'alguns llibres d'assaig, el gènere continua oferint un rendiment econòmic menor, sobretot si el comparem amb la narrativa. De fet, internacionalment, autors com Maggie Nelson (*The Argonauts*), Emmanuel Carrère o Joan Didion han provat de renovar l'assaig combinant la reflexió amb l'experiència personal tractant que el gènere es torni més atractiu per a un públic ampli. Comptat i debatut, les obres d'assaig corresponen a allò que Bourdieu (1922:175) anomena el “pol de producció pura”, és a dir, aquella part del món editorial que no genera massa benefici i on, sovint, els productors s'equivalen als receptors —els lectors d'assaig són els assagistes mateixos. En aquest sentit, com diu José Luis de Diego (2020: 29) “las categorías de la sociología bourdiana parecen haberse consolidado como las herramientas más idóneas para encarar” la dualitat, la dialèctica, entre el factor empresarial i el factor creatiu:

[El editor es] como una figura de doble cara que con una mira a la cultura y con la otra al negocio: debe lidiar con un objeto que es a la vez “mercancía y significación”; esta certeza nos enfrenta a un dilema metodológico: o bien se privilegia la industria como objeto y se analizan variables cuantitativas de su desarrollo; o bien se privilegia la cultura y se evalúa el impacto producido, en ese campo, por determinadas políticas editoriales, mediante el complemento de variables cualitativas.

Per altra banda, reprenent el fil, en la monografia sobre Josep Pla, veiem com és l'únic assagista que rep un capítol propi en tot el volum. Encara més, parlant amb Jordi Marrugat, autor de diversos capítols de la *Història de la literatura catalana*, he pogut saber que estava previst que el període de 1939-1959 tingués un capítol paral·lel titulat “La prosa de no-ficció” que per motius editorials —no científics, evidentment— es va fer saltar al volum VIII. El capítol està escrit per Olívia Gassol Bellet, però és inèdit i, és clar, per motius de drets d'autor, no he pogut llegir-lo per a investigar sobre el paper que hi juga l'assaig. També caldrà esperar a la publicació del volum següent per veure com es tracta la figura de Joan Fuster —que probablement mereixerà un capítol propi, com és el cas de Josep Pla— en relació amb el seu context i si, per fi, l'assaig deixa d'estar subordinat als tres grans gèneres —la narrativa, la

poesia i el teatre— i consta d’una secció autònoma que no el tracti de manera superficial. Ara bé, la informació que avança Marrugat fa pensar que l’assaig tornarà a quedar eclipsat pels altres gèneres —almenys pel que fa al període del 1939 al 1959— i bandejat⁶, de nou, a la *no-ficció*.

Un altre repte a què s’enfronta l’assaig és el d’adaptar-se a una societat que consumeix informació de manera ràpida i fragmentada: “volem saber un poc de tot i de pressa, accedir a allò complex sense esforç i, a més, amb plaer” (Lipovetsky 2016: 321). Els articles d’opinió, els fils de X — antic Twitter— o els vídeos divulgatius —YouTube, Twitch, Tik Tok— han esdevingut formes modernes de reflexió que poden competir amb el format de l’assaig tradicional. No cal dir que l’auge d’aquestes aplicacions digitals és directament proporcional a la crisi o decadència de la cultura del llibre —hi ha moltíssima gent que ha perdut l’hàbit lector en benefici de les xarxes socials— i, doncs, de la “caducitat” de l’assaig. En aquest sentit, és interessant l’argument que planteja Fuster (1975: 9) en el pròleg al quart tom de l’obra completa:

L’“assagista-pont” és una figura històricament “programada” per a una etapa històrica molt determinada. Començà amb Montaigne, si val la fita. Probablement, dins de cent anys, a tot estirar, la seva missió quedarà cancel·lada. Confio que serà així, i que els nostres nets [...] ja hauran prescindit de la filosofia i s’hauran consumat a la ciència. O sigui: que la ciència haurà arribat a ser alguna cosa més que un remei de malalties, un artefacte domèstic tecnològicament afable, un residu divulgador contra la cel·lulitis o l’arterioesclerosi, o les anades i vingudes pel cosmos, a la Lluna o a Mart... L’“assaig”, com el conformava Michel de Montaigne, i com ha estat fins ara, és una temptativa d’opinió: un reducte “humanístic” d’opinió. Demà?

Vol dir Fuster que una determinada manera de practicar la ciència podria arribar a subordinar la filosofia i les humanitats? Aquest gènere literari podria deixar de tenir sentit si la ciència i altres disciplines arriben a satisfer les ànsies de coneixement de la societat i, sobretot, si arriben a satisfer alguns dels seus dilemes principals? En la línia de López-Pampló (2024: 10-11), penso que el motiu pel qual Fuster dubtava del futur de l’assaig no era la competència directa del coneixement científic, sinó la dissolució de la seva funció social, aquella «figura històrica “programada”», aquella “missió” pròpia d’una etapa determinada —que implícitament Fuster associa a la modernitat. Si l’assaig té algun sentit, és precisament el de proporcionar, d’acord amb el context social que li és propi, una reflexió que obri un espai de reflexió i de diàleg amb el lector —si aquesta reflexió perd els seus espais, deixarà de ser significativa, i l’assaig no tindrà utilitat. Reprendrem el debat sobre el valor o “capital social” de l’assaig en la societat globalitzada unes línies més endavant. Al seu torn, el mot *reducte*

⁶ Tot i això, també s’ha de dir que consta d’un capítol propi, “Assaig i Noucentisme” (Murgades 2020: 537-555), al volum VI de la *Història de la literatura catalana*.

també és molt aclaridor: Fuster veu en l'assaig un espai protegit com la torre de Montaigne i, doncs, un espai de minories; la ciència, en canvi, tindria la capacitat de traspassar el llinard del *reducte*.

Ara bé, val a dir que, en les darreres dècades, l'assaig en català ha continuat evolucionant i ha abordat una gran varietat de temes: política, feminisme, història, filosofia, ciència i tecnologia, entre d'altres. Autors com Josep Maria Esquirol —*La resistència íntima*—, Marina Garcés —*Nova il·lustració radical*— o Enric Casasses han contribuït a renovar el gènere amb propostes innovadores. El creixement de l'assaig feminista i social també ha estat notable, amb autores com Marta Segarra, Bel Olid o Jordi Amat, que han explorat temes d'identitat, llengua i poder. Tanmateix, en el context d'aquestes reflexions, no podem deixar de banda el fet es troben en el nucli d'un conflicte cultural i lingüístic on la llengua minoritzada⁷ —el català— pugna per ocupar àmbits plenament consolidats per la llengua dominant —el castellà. Tot plegat és, en mots de López-Pampló, “un repte majúscul per a les cultures que s'expressen, en un món global, en llengües minoritzades, les quals entren en competència amb llengües dominants en marcs de referència d'abast supranacional, com són les xarxes socials”. És a dir, l'accessibilitat de la informació, la rapidesa amb què es pot obtenir i la possibilitat d'intercanviar idees amb gent de tot arreu del món en tan sols uns instants a través d'aquestes plataformes fa canviar “les regles del joc” en què havíem inscrit l'assaig durant els darrers segles. Sens dubte, ens podem preguntar si, actualment, el paper de l'assaig i de l'assagista ha vist reduït, en termes de Bourdieu, el seu “capital social” enfront de la creació de contingut a xarxes —el que Langlet (2024: 36) anomena “economia de l'atenció”— per part dels *influencers*. A això caldria afegir-hi la decadència de l'intel·lectual —o de l'assagista— com a figura pública associada a una determinada funció social. No vull dir amb això que els *influencers* ocupin la seva posició, sinó que s'ha produït un evident desplaçament en els hàbits de consum i els referents col·lectius en la cultura occidental, marcada per la globalització⁸.

Paral·lelament, un altre dels reptes a què s'enfronta l'assagista és el món acadèmic, que impedeix, sovint, el desenvolupament de l'assaig literari per part del professorat universitari —

⁷ En el cas del català, el mercat cultural no només està fragmentat, sinó que suporta una oferta doble, en català i en castellà o, massa sovint, només en castellà.

⁸ Qui és avui dia l'Ortega y Gasset de la premsa espanyola? Qui fa la tasca civilitzadora d'Ors o Fuster en la catalana? Sembla que la premsa es va quedant sense grans referents.

n'aprofundeixen excel·lentment Fuster (2024: 71-88) i Jablonka (2016: 103-104)⁹—, “el qual pateix les conseqüències d'un sistema de promoció laboral consagrat a les anomenades revistes de prestigi i les bases de dades que estableixen jerarquies entre publicacions” (López-Pampló 2024: 12). És a dir, l'academicisme no facilita la consolidació de potencials assagistes professionals —en parlarem a 1.2.4.

En general, el gènere assagístic té futur, però probablement haurà de saber adaptar-se als nous temps. La seva capacitat d'evolucionar¹⁰, de connectar amb les inquietuds contemporànies i d'innovar en la forma i el fons serà clau per garantir la seva rellevància. En una època de desinformació i discursos superficials, l'assaig pot esdevenir una eina essencial per estructurar el pensament i fomentar el debat intel·lectual. A més, en un moment de crisi política, mediàtica i social, el pensament crític és més necessari que mai: l'assaig té el potencial de ser una eina fonamental per entendre la complexitat del món actual. Així, els autors que sàpiguen abordar temes contemporanis amb rigor i claredat poden arribar a trobar un públic interessat en reflexions profundes que vagin més enllà del discurs superficial dominant. De la mateixa manera, l'assaig continua sent un gènere fonamental per al debat d'idees en català i per a la construcció d'una societat crítica. L'assaig en català no només ha servit per documentar i interpretar la realitat, sinó que ha estat i continua sent un instrument essencial per a la reafirmació de la identitat cultural i intel·lectual dels Països Catalans. A més, emprant de manera reduccionista el concepte de *Weltliteratur* proposat per Goethe —amb referència a una literatura supranacional en diàleg i evolució constants—, també seria necessari establir un diàleg entre les diferents tradicions assagístiques —primer europees, després mundials—, cosa que afavoriria qualitativament i quantitativament el gènere en tots aquells països que participessin en aquest mercat intel·lectual. En aquest sentit, la disciplina que té en el seu horitzó d'expectatives la consolidació d'una literatura mundial és la literatura comparada.

Finalment, m'agradaria fer notar que, paradoxalment, bona part dels reptes per a la supervivència de l'assaig, així com els de la cultura llibresca en general, són causats per la societat capitalista en què l'hem d'emmarcar —no podem deslligar l'assaig del seu context de

⁹ “En la universitat hi ha mecanismes per a justificar una completa indiferència a l'escriptura, al text, a la construcció, al ritme, a la llengua i, sens dubte, al lector, perquè aqueixa desatenció és una prova de científicitat. Una sola narració és lícita i es nega: el mode objectiu. Tota una sèrie de regles tàcites comprometen l'historiador (i els seus nous col·legues, l'historiador de la literatura i el sociòleg) a sufocar la seua creativitat, a no produir un text o, millor encara, a produir un no-text envoltat en una no-escriptura”.

¹⁰ Podríem preguntar-nos, si realment s'actualitza i s'adapta als nous temps, fins a quin punt perdrà la seva genuïnitat com a gènere assagístic? En quina mesura veurà modificades les seves bases, fronteres i límits?

producció. L'ús del terme *paradoxalment* és deliberat, ja que és durant el capitalisme —més d'un segle enrere— que el món editorial i la cultura del llibre se situen en un punt àlgid i s'obren a nous horitzons; però és també el sistema capitalista el que comença a posar obstacles al camí de tots aquells gèneres que no generin prou benefici. Tanmateix, això em fa pensar que el capitalisme no és el culpable directe de tots els mals de l'assaig, sinó més aviat la globalització que se n'ha derivat —vegeu tots els motius que he presentat anteriorment—, que difumina progressivament, o això sembla, el valor social del gènere assagístic en el segle XXI.

L'explicació de tot plegat la trobem en el concepte de relacions de producció o *produktionsverhältnisse*, desenvolupat per Karl Marx i Friedrich Engels: un concepte clau del marxisme i del materialisme històric que sosté que totes les relacions socials humanes depenen directament del mode de producció —vull plantejar que, potser, l'assagista, en el capitalisme globalitzat, està perdent la seva funció social. Encara més, des de la visió marxista, la cultura d'un llibre no és un producte neutre o independent, sinó que està profundament influenciada per les condicions materials i les relacions de producció de la societat en què es produeix: la infraestructura econòmica —el mode de producció i les relacions de producció— determina la superestructura —que inclou la cultura, la ideologia, la religió, les institucions polítiques, etc. En aquest sentit, el procés de producció d'un llibre —qui el publica, qui el distribueix, quins interessos representa— està condicionat per les forces del mercat i per aquells que controlen els mitjans de producció cultural, i això pot limitar clarament l'assaig.

Paral·lelament, el marxisme —o neomarxisme—, en literatura, atorga gran rellevància a l'assaig, ja que té un paper essencial com a eina de crítica social, anàlisi ideològica i conscienciació política —una de les bases del gènere no és altra que la seva funció social. La seva naturalesa reflexiva i argumentativa el converteix en un mitjà ideal per desemmascarar les ideologies dominants i revelar les relacions de poder i explotació que s'amaguen darrere de les estructures socials i econòmiques. Autors com Antonio Gramsci, amb els seus *Quaderns de la presó*, o Georg Lukács, amb *Història i consciència de classe*, van seguir aquesta tradició, utilitzant l'assaig per fer una crida a la revolta social, a despertar les consciències d'un poble adormit —una funció social de l'assaig que encara seria útil avui dia.

1.2.5. La presència de l'assaig en el grau de Filologia Catalana a la UB

Les universitat es troben en aquests moments, per desgràcia, o inevitablement, massa allunyades dels batecs de la vida cultural d'una ciutat, d'una societat o d'un país.
(Llovet 2011: 237-238)

El debat sobre el paper de les humanitats a la universitat a partir del Pla Bolonya (1999)¹¹ ha estat marcat per tensions entre la necessitat d'adaptació als nous requeriments del mercat laboral i la defensa d'un coneixement més enllà de la immediatesa econòmica. Aquesta reforma, en gran part inspirada per la necessitat d'homogeneïtzar els estudis a Europa i fer-los més competitius en el mercat laboral, va tenir un fort impacte en els estudis d'humanitats, que van veure reduïda la seva càrrega horària, el seu finançament i, sobretot, el seu prestigi acadèmic. Això va generar una percepció de les humanitats com a disciplines menys útils, en contraposició a d'altres com les ciències. En aquest sentit, diu Ordine (2014: 12):

un martell val més que una simfonia, un ganivet més que un poema, una clau anglesa més que un quadre: perquè és més fàcil fer-se càrrec de l'eficàcia d'una eina, mentre que resulta cada vegada més difícil entendre per a què podem fer servir la música, la literatura o l'art.

Aquesta situació ha provocat una reacció¹² en defensa de les humanitats, posant en valor la seva contribució a la formació d'un esperit crític i d'una ciutadania reflexiva capaç d'interpretar la complexitat del món actual —aquí entra en joc l'assaig. En el context acadèmic, l'assaig té les característiques necessàries per a esdevenir una eina de pensament crític i un vehicle per a la transmissió d'idees. A diferència d'altres gèneres més estructurats i normativitzats, l'assaig permet una aproximació més lliure i creativa a les diferents problemàtiques sobre les quals es vulgui reflexionar —sense renunciar, per això, al rigor intel·lectual ni a les evidències científiques. Aquesta dialèctica entre llibertat i rigor el converteix en una eina poderosa per a l'anàlisi i la interpretació del que Ors anomenava “les palpitations del temps”.

Com ja hem assenyalat, l'assaig, en el panorama català, no és un dels gèneres més rellevants històricament. Durant el s. XIX i la primera meitat del s. XX la cultura catalana va modernitzar-se i normalitzar-se, sobretot, mitjançant la poesia —majoritàriament d'arrel jocfloralesca, amb grans referents com ara Jacint Verdaguer— i, secundàriament, mitjançant els gèneres de la narrativa i el teatre. Tot i la polèmica sobre l'absència de novel·lística en les lletres catalanes, la narrativa va anar obrint-se pas en el món de les lletres catalanes d'una manera

¹¹ Sobre aquesta qüestió, són interessants les reflexions que plantegen Fuster (2024: 66-70) i Martí Monterde (2011: 167-172).

¹² Una de les primeres aportacions a la controvèrsia va ser realitzada per la filòsofa M. C. Nussbaum l'any 2010, precisament en un assaig el subtítol del qual és “per què la democràcia necessita de les humanitats”.

progressiva. Ço és, des de *La orfaneta de Menargues* (1862) d'Antoni Bofarull, considerada la primera novel·la històrica escrita en català, passant pel realisme amb vestigis romàntics de Narcís Oller, fins arribar al punt àlgid del món editorial i, doncs, de la narrativa: el Noucentisme. És a partir d'aleshores quan es consolida una narrativa catalana moderna i europea, una literatura de consum per a totes les edats i classes socials —sense que desapareguin les produccions per a l'alta cultura. En aquest context, apareixen autors com Joan Fuster, Josep Pla o Eugeni d'Ors, els quals han utilitzat l'assaig per reflexionar sobre la llengua, la cultura i la societat catalanes i han aconseguir transmetre el seu pensament als lectors d'una manera molt efectiva. És per aquest motiu que resulta sorprenent, i alhora preocupant, que els alumnes del Grau de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona acabin els seus estudis superiors sense haver aprofundit mai en l'àmbit assagístic. Penso que aquesta carència és greu perquè l'assaig no només és un gènere literari clau, sinó també una eina fonamental per al desenvolupament del pensament crític. A través de la redacció d'assajos, els estudiants aprenem a argumentar amb claredat, a estructurar les idees, ja siguin universals o aplicades a un àmbit concret del saber, i a desenvolupar una veu pròpia que entri en diàleg amb el marc sociocultural català i, doncs, internacional. Sense aquesta formació, es corre el risc de perdre una part essencial del llegat literari i cultural, i de limitar les capacitats comunicatives dels nous professionals de la llengua i la literatura. A més, en un moment en què la cultura catalana necessita veus reflexives i ben formades per enfortir el seu espai intel·lectual, la universitat, i no només el grau de Filologia Catalana, hauria de potenciar l'assaig en català com una eina per fomentar el debat i la difusió de les idees. De la mateixa manera, serviria per a fomentar l'ús de la llengua —que malauradament, l'any 2025, ja només és la llengua materna d'un 32,6% dels catalans— així com una millora en les competències lingüístiques.

Així, mentre el model universitari continua evolucionant sota la pressió de les dinàmiques econòmiques i la necessitat d'inserció laboral, el debat sobre les humanitats segueix obert: com es poden adaptar als nous temps sense perdre la seva essència? Fins a quin punt la universitat ha de ser un espai de formació purament professionalitzadora o ha de reivindicar el seu rol en la construcció del pensament crític i la recerca desinteressada? La posició de Fuster (2024: 69), professor de la Universitat de València, és clara i contundent:

Tothom accepta que docència i recerca formen part de les nostres obligacions, però només a una minoria li agrada reflexionar en veu alta, de tant en tant, sobre què podríem fer (i com podríem fer-ho) perquè la universitat no sigui un instrument sotmès a les demandes de la societat de consum, sinó un agent amb capacitat transformadora per a crear un món diferent.

Aquestes qüestions marquen el futur de les humanitats en l'àmbit universitari i la seva rellevància en una societat en constant transformació. És aquest el context sociocultural en què s'ha d'emmarcar el present treball sobre l'assaig, un context que és alhora el punt de partida i l'autojustificació de la meua creació personal d'assajos, que m'ajuden a reflexionar sobre l'actualitat del món.

2. Veritat literària i veritat històrica en la literatura catalana medieval

Aquest breu assaig vol ser una reflexió oberta sobre els conceptes de veritat literària i veritat històrica, amb la voluntat d'explorar-ne les interseccions dins la tradició literària medieval catalana. El focus principal recau en dues obres singulars: *Lo somni* de Bernat Metge (134?-1413) i el *Viatge al purgatori de Sant Patrici* de Ramon de Perellós (1350-1424).

Bernat Metge, escriptor i traductor que formà part de la cort de Joan I i de Martí l'Humà, escrigué la seva obra més emblemàtica, *Lo somni* (1399), mentre era empresonat. Es tracta d'un diàleg filosòfic en què, des d'una presó molt real, el Bernat fictici conversa amb el rei Joan I, ja difunt, i flirteja amb idees que freguen l'heretgia, especialment pel que fa a la immortalitat de l'ànima i la possibilitat de dialogar amb els morts. El text combina filosofia clàssica i cristianisme amb una llibertat intel·lectual inusual per a l'època, cosa que podia ser vista com a sospitosa. Tanmateix, Metge es justifica apel·lant a l'autoritat de figures com Sèneca o Plató i insereix el seu discurs dins d'un somni —un recurs que li permet explorar idees controvertides tot mantenint una certa distància. Aquesta ambivalència entre l'ortodòxia i l'atreviment filosòfic és part del que fa de *Lo somni* una obra excepcional. Per la seva banda, el *Viatge al purgatori de Sant Patrici* és una prosa cavalleresca i espiritual escrita a finals del segle XIV (1397), on Ramon de Perellós relata un viatge a Irlanda, a la famosa cova de Sant Patrici, per buscar notícies de l'ànima del rei Joan I i obtenir revelacions sobre la seva salvació. Ambdues obres parteixen d'una mateixa motivació narrativa: la mort de Joan I. Ara bé, s'articulen amb estils i intencionalitats clarament diferents. Mentre que *Lo somni* mostra la sofisticació d'un escriptor de cancelleria, amb un domini profund dels recursos literaris i filosòfics, el *Viatge* evidencia la seva autoria cavalleresca, de traça més simple i directa. Així mateix, la justificació de l'escriptura d'ambdós textos és reveladora: Metge invoca la intervenció divina, no com a possessió mística, sinó com a mandat —el rei Joan li apareix per salvar-li l'ànima i li mana que ho deixi escrit; en canvi, Perellós viatja fins al purgatori a cercar el monarca difunt.

Aquestes diferències inicials ja posen en relleu la tensió entre dues nocions de veritat. D'una banda, la veritat històrica que pretén emparar-se en fets documentats, com el viatge de Perellós a Irlanda; de l'altra, la veritat literària que, com veurem, emergeix no pas de la fidelitat als fets, sinó de la construcció d'una realitat textual convincent, capaç de generar sentit i adhesió en el lector.

Veritat i ficció: un debat mil·lenari

La tensió entre veritat i ficció és, potser, una de les constants més perdurables del pensament occidental. Des d'Aristòtil fins avui, no hem deixat de preguntar-nos quina mena de veritat pot oferir la literatura, i fins a quin punt aquesta veritat és més o menys valuosa que la veritat dels fets. Aristòtil, a la seva *Poètica*, deia que la poesia és més filosòfica i universal que la història, perquè aquesta última parla del que ha passat, mentre que la primera parla del que podria passar. Aquesta distinció, aparentment simple, obre un abisme de preguntes: fins a quin punt allò que podria passar diu més sobre nosaltres que allò que efectivament ha passat? És la veritat de l'art, amb la seva ambigüïtat i polisèmia, una veritat més fonda, més atemporal, més reveladora?

El pensament modern ha anat tornant una i altra vegada a aquestes qüestions. Joan Ramon Resina, cap del Programa d'Estudis Ibèrics de la Universitat d'Stanford, denuncia la falsa pretensió d'objectivitat de la història, recordant-nos que la història és també una narrativa, una construcció retòrica, sovint al servei del poder. Walter Benjamin, amb la seva coneguda metàfora de l'"àngel de la història", ens parla d'una història feta de ruïnes, de fragments, de catàstrofes que només podem mirar de reüll. I Nietzsche, radical com sempre, ens diu que "no existeixen els fets, només les interpretacions dels fets". Així, fins i tot allò que considerem factual, empíric, verificable, està sempre subjecte a marcs mentals, a filtres ideològics, a interessos.

En canvi, la literatura juga en un altre terreny. Plató n'era recelós perquè considerava que les històries fictícies podien corrompre els ciutadans, desviar-los del camí de la veritat. A més, en llatí, *mentiri* —"mentir"— serveix per apel·lar, també, l'acte de crear o inventar. En aquest sentit, digué Horaci per elogiar Homer: "atque ita mentitur, sic ueris falsa remiscet" — "així crea barrejant el que és fals amb el que és veritable". Per la seva banda, Gòrgies, a través del testimoni de Plutarc, ens ofereix una idea que encara avui ens resulta pertinent: la ficció és un engany, però un engany honrat, enriquidor, que el lector accepta amb consciència, en un pacte implícit. Aquesta és la clau: la literatura no enganya perquè no pretén fer-nos creure literalment el que explica, sinó perquè ens convida a suspendre la incredulitat —*suspension of*

disbelief— i a submergir-nos en un món on les emocions, les intuïcions i els símbols poden dir-nos coses que la raó pura potser no pot.

En aquest intercanvi, autor i lector estableixen un pacte tàcit: el lector accepta invertir temps i confiança en una realitat fictícia, mentre que l'autor li ofereix un món construït que, més enllà de la simple mentida, revela una veritat profunda, inaccessible per altres vies. Així, la ficció no és una falsedat que desmereix la veritat, sinó un camí alternatiu cap a ella, un espai on la raó i l'emoció es fusionen per revelar aspectes essencials de l'experiència humana. D'una forma breu, la veritat literària seria la capacitat que té el text d'imposar al lector la realitat retòrica que construeix: el lector —sovint sense ser-ne conscient— es deixa dur per la narració mateixa i per la realitat de paraules que crea.

Dos exemples clau en aquesta reflexió són *Lo somni* de Bernat Metge i el *Viatge al purgatori de Sant Patrici* de Ramon de Perellós. Ambdues obres neixen del mateix fet històric —la mort sobtada de Joan I d'Aragó i el procés contra els seus consellers—, però prenen camins radicalment diferents. Perellós, cavaller, s'embarcarà en un viatge a Irlanda per visitar la famosa cova de Sant Patrici, un lloc que, segons la tradició, donava accés al purgatori. El relat combina l'aventura cavalleresca amb el relat espiritual, però probablement està profundament ancorat en una voluntat de legitimitat: demostrar que el rei ha estat salvat, que els consellers no són culpables. Aquí, la veritat depèn del testimoni històric, de la credibilitat, del fet. Però, com bé sabem, l'èmfasi excessiu en la veritat sovint delata el mentider. En aquest sentit, canviant radicalment d'època, Adolf Hitler expressa, referint-se a la petita burgesia, que les petites mentides tenen menys possibilitats de ser cregudes; en canvi, una gran mentida sí que pot arribar a creure's massivament.

Metge, en canvi, juga una altra partida. Per descomptat, l'enginy de Metge ens demostra que no li cal fer un llarg viatge per a escriure una obra esplèndida sobre el mateix motiu. Amb *Lo somni*, ens ofereix una obra d'una sofisticació extraordinària, plena d'ambigüitats, de dobles sentits, d'ironia. Aquí no es tracta de demostrar res com a veritat absoluta, sinó de construir un engranatge textual que ressoni en el lector, que el convidi a perdre's en el laberint de les interpretacions. Javier Cercas parla de les novel·les del “punt cec”, aquelles en què la pregunta central no té resposta, i on la resposta és, precisament, el mateix procés de buscar-la. Aquestes són les obres que, en lloc de simplificar-nos la vida, ens la compliquen, i amb això ens enriqueixen. *Lo somni* encaixa perfectament en aquesta definició: és una obra que no ofereix respostes, sinó preguntes; que no apunta cap certesa, sinó cap a un espai de dubte, de reflexió, d'inquietud. Aquí és on el lector esdevé una peça central. Com diu Proust, “cada lector és, quan llegeix, el propi lector de si mateix”. El text és només l'instrument, l'eina, el mirall: el que

realment importa és el diàleg que s'estableix entre el text i el lector. Aquesta és la grandesa de la literatura: la seva capacitat de transformar-se a cada lectura, de generar noves interpretacions, de renovar-se constantment.

A diferència de la història, que aspira a fixar un relat, la literatura abraça el canvi, la reinterpretació, el pluralisme. Això no vol dir que tot valgui ni que totes les lectures siguin iguals, però sí que hi ha un espai d'indeterminació, d'esmunyedissa llibertat, que fa de la literatura una forma única de coneixement. Si posem en perspectiva totes aquestes reflexions, veiem que *Lo somni* no només és un testimoni del seu temps, sinó també una obra que transcendeix el seu moment històric per plantejar preguntes universals. En canvi, el *Viatge al purgatori* de Perellós, tot i la seva importància com a document històric, queda lligat al context, a les circumstàncies concretes, a la necessitat de validar-se davant els fets. En definitiva, la literatura medieval catalana, igual que les grans obres europees del seu temps, ens recorda que la veritat literària no és un reflex de la realitat, sinó una forma de veritat que no trobarem en cap arxiu ni en cap registre: la veritat de les emocions, de les intuïcions, dels símbols, de les preguntes sense resposta.

Arribats a aquest punt, em sembla inevitable preguntar-me què signifiquen avui, en ple segle XXI, aquests debats sobre veritat literària, veritat històrica i ficció. Vivim en un món on les fronteres entre realitat i representació, faldesat, s'han esvaït fins a extrems insospitats. Les xarxes socials, les fake news, els deepfakes i els algorismes han creat una cultura on el que és veritable i el que és inventat es barreja contínuament, on la mateixa noció de realitat sembla estar en crisi. I tanmateix, precisament en aquest context, la literatura continua sent un refugi, però també un laboratori. Perquè si bé és cert que la literatura mai no ha pretès oferir una veritat factual, també és cert que, al llarg dels segles, ha estat un espai d'exploració profunda del que significa ser humà. És com si, davant d'un món saturat d'informació, la literatura ens oferís no pas més dades, sinó més preguntes; no més certeses, sinó més possibilitats d'interpretació; no més velocitat, sinó més lentitud. Llegir avui *Lo somni*, llegir avui Dante, Chaucer, Boccaccio, no és només un exercici erudit, sinó una forma d'escoltar veus del passat que ens parlen a nosaltres, ara. Però, sobretot, pensem: què significa deixar-nos interpel·lar per un text que no ens dóna respostes, sinó que ens obliga a convertir-nos en coautors, en intèrprets, en lectors de nosaltres mateixos? Potser aquesta és la gran lliçó de la veritat literària: que no es tracta d'una veritat que puguem col·leccionar, arxivar, comprovar, sinó d'una veritat que només existeix en l'acte viu de la lectura, en aquest espai fràgil, fugaç, on una veu del passat —o del present— ens arriba i ens sacseja. En un món hiperaccelerat, potser aquest gest d'aturar-nos a llegir, a preguntar-nos, a complicar-nos la vida, és més revolucionari que mai. Perquè al final, com deia

Faulkner, no encenem llumins per veure-ho tot clar, sinó per adonar-nos de tota la foscor que hi ha al voltant. I és en aquesta foscor, en aquest misteri, on, potser, hi ha la veritat més profunda, més humana, més irreductible: la veritat que només l'art, només la literatura, ens pot oferir.

2.1 Conclusions: anàlisi del meu assaig

A tall de conclusió, vegem què m'ha suposat, com a estudiant del grau de Filologia Catalana, el repte de crear un assaig des de zero, sense una formació acadèmica prèvia ni una base prou sòlida, simplement havent llegit alguns assagistes catalans.

Per començar, el primer gran impediment a l'hora d'escriure assaig ha sigut l'escassa canonització del gènere. L'assaig, com a gènere literari, afronta un futur incert marcat per la seva feble institucionalització i per l'hegemonia de la categoria difusa de la no-ficció. En l'àmbit català, continua sent un gènere marginal en les històries literàries i poc rendible dins el sistema editorial, fet que condiciona tant la seva recepció pública com la seva producció.

Seguidament, és evident que, malgrat l'aportació fonamental d'autors com Fuster, Pla o d'Ors, l'assaig continua sent un gènere desatès en la formació universitària, fins i tot dins del Grau de Filologia Catalana, i això suposa un gran contratemps a l'hora d'escriure'n. Aquesta absència és preocupant, ja que l'assaig no només permet entendre millor la tradició literària i cultural catalana, sinó que també afavoreix el desenvolupament del pensament crític, la capacitat argumentativa i l'expressió personal. En un moment de fragilitat per a la llengua i la cultura catalanes, caldria que la universitat —no només des de les humanitats, sinó des del conjunt del sistema educatiu— potenciés l'assaig com a eina de reflexió, formació lingüística i participació intel·lectual. Això implica reivindicar la universitat no només com a espai professionalitzador, sinó també com a espai de pensament i de transmissió crítica del saber.

Aleshores, el meu referent teòric bàsic ha sigut López-Pampló (2023). He seguit la definició d'assaig que he ofert anteriorment, al començament del treball, que es concreta en cinc paràmetres d'anàlisi —l'escriptura en prosa, el pacte autobiogràfic, el predomini de l'argumentació, la construcció paratextual i la funció social—, els quals he tractat de complir de forma rigorosa. A partir d'aquí, només la recepció del text per part del lector d'assaig em podrà confirmar si les meves paraules han estat capaces de transcendir l'academicisme per a esdevenir sacsejadores de consciències i complir, doncs, la funció més important de l'assaig.

Bibliografia

ADORNO, Theodor (2004). *L'assaig com a forma*. València: Publicacions de la Universitat de València. [“Der Essay als Form” dins *Noten zur Literatur*, Frankfurt, Suhrkamp, 1958].

ARENAS, María Elena (1997). *Hacia una teoría general del ensayo. Construcción del texto ensayístico*, Conca, Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha.

BACON, Francis (1976). *Assaigs*. Traducció de Josep Carner, Barcelona: Curial. [*Essays*, Londres, 1625].

BOURDIEU, Pierre (1992). *Les règles de l'art. Genèse et structure du champ littéraire*, Paris, Éditions du Seuil.

CULLER, Jonathan (1997). *Literary theory. A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

DE DIEGO, José Luis (2020). “Editores, políticas editoriales y otros dilemas metodológicos”, dins Fernando Larraz, Josep Mengual i Mireia Sopena (ed.), *Pliegos alzados. La historia de la edición, a debate*, Gijón, Trea.

DOMÍNGUEZ, Martí (2024). “Joan Fuster, un Voltaire del poble. Algunes consideracions sobre l'assaig i el columnisme en la premsa generalista”, pp. 117-137, dins López-Pampló, Gonçal, 2024. *Pensar l'assaig en el segle XXI*. València: PUV, Universitat de València.

FUSTER, Joan (1972). *Literatura catalana contemporània*. Barcelona: Curial.

FUSTER, Joan (1975). *Obres completes IV. Assaigs I*, Barcelona: Edicions 62.

FUSTER, Joan (1997 [1962]). *Nosaltres, els valencians*. Barcelona: Edicions 62.

FUSTER, J., MARTÍ MONTERDE, A. y CRESPO, I (1999). *Les Originalitats*. Alzira: Bromera.

FUSTER, Francisco (2024). “Publicar o pensar. Per què no escrivim assaig des de l'Acadèmia?”, pp. 63-88, dins López-Pampló, Gonçal, 2024. *Pensar l'assaig en el segle XXI*. València: PUV, Universitat de València.

GAZIEL [Agustí Calvet] (1923). “Les viles espirituals”. Conferència pronunciada a Girona el 26 octubre, pp. 1531-1539. Dins: Gaziel (1970). *Obres completes*. Pròl. de Josep Benet. Barcelona: Editorial Selecta.

GENETTE, Gérard (1987). *Seuils*. París: Éditions du Seuil.

GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis (1981). *Teoría del ensayo*. Salamanca: Ediciones de la Universidad de Salamanca.

ISSER, Wolfgang (1987). *El acto de leer: teoría del efecto estético*. Madrid: Taurus. [*Der Akt des Lesens: Theorie ästhetischer Wirkung*, Stuttgart, UTB / W. Fink, 1976].

JABLONKA, Ivan (2016). *La historia es una literatura contemporánea: manifiesto por las ciencias sociales*. Traducció d'Horacio Pons. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica.

JAUSS, Hans-Robert (1986). *Experiencia estética y hermenéutica literaria: ensayos en el campo de la experiencia estética*. Madrid: Taurus. [*Ästhetische Erfahrung und literarische Hermeneutik: Versuche im Feld der ästhetischen Erfahrung*, Stuttgart, W. Fink, 1977].

LANGLET, Irène (2015). *L'Abeille et la Balance. Penser l'essai*. París: Classiques Garnier.

LANGLET, Irène (2024). “Tres Finestres digitals sobre l'assaig al segle XXI”, pp. 21-44, dins López-Pampló, Gonçal, 2024. *Pensar l'assaig en el segle XXI*. València: PUV, Universitat de València.

LEJEUNE, Philippe (1996). *Le pacte autobiographique*, edició revisada i augmentada, París: Éditions du Seuil.

LIPOVETSKY, Gilles (2016). *De la ligereza: hacia una civilización de lo ligero*. Traducció d'Antonio-Prometeo Moya. Barcelona: Anagrama.

LLOVET, Jordi (2011). *Adéu a la universitat. L'eclipsi de les humanitats*. Barcelona: Galaxia Gutenberg.

LÓPEZ-PAMPLÓ, Gonçal (2024). *Pensar l'assaig en el segle XXI*. València: PUV, Universitat de València.

LÓPEZ-PAMPLÓ, Gonçal (2023). *Primera lliçó sobre l'assaig*. Barcelona: Publicacions de L'abadia de Montserrat.

MARTÍ MONTERDE, Antoni (2011). “La destrucció de la recerca en Humanitats a Catalunya”, pp. 167-172, dins *L'Espill*, 38,

MIRAS BORONAT, Núria Sara (2024). “Dones que escriuen, dones que assagen”, pp. 89-116, dins López-Pampló, Gonçal, 2024. *Pensar l'assaig en el segle XXI*. València: PUV, Universitat de València.

MONTAIGNE, Michel de (2007a). *Assaigs. Llibre primer*. Barcelona: Proa. [*Essais I*, Bordeus, Simon Millanges, 1580].

MONTAIGNE, Michel de (2007b). *Assaigs. Llibre segon*. Barcelona: Proa. [*Essais II*, Bordeus, Simon Millanges, 1580].

MONTAIGNE, Michel de (2007c). *Assaigs. Llibre tercer*. Barcelona: Proa. [*Essais III*, Bordeus, Abel L'Alengier, 1588].

MORETA, Ignasi (2024). “Estímul i biaixos en l'escriptura assagística”, pp. 45-62, dins López-Pampló, Gonçal, 2024. *Pensar l'assaig en el segle XXI*. València: PUV, Universitat de València.

MURGADES, Josep (2020). §12 “Assaig i Noucentisme”, pp. 537-555, dins CAMPS I ARBÓS, J., Castellanos, Jordi / Marrugat, Jordi (dir.): *Història de la Literatura Catalana*, vol. VI. Literatura contemporània (II). Modernisme. Avantguardes. Barcelona: Enciclopèdia Catalana / Editorial Barcino / Ajuntament de Barcelona.

ORDINE, Nuccio (2014). *La utilidad de lo inútil: manifiesto*, traducció de Jordi Bayod, Barcelona, Acantilado.

ORS, Eugeni (1911). “El renovamiento de la tradición intelectual catalana” pàg. 2-7. Dins: Diversos autors. *Cataluña*, núm. 170-171 (7/14 gener).

ORS, Eugeni (1982). *Glosari*, Barcelona, Edicions 62.

ORS, Eugeni (1991). “Prèdica als solitaris”, pàg. 225-226. Dins: Eugeni d’Ors. *Glosari 1917*. A cura de Josep Murgades. Barcelona: Quaderns Crema.

ORS, Eugeni (1996). *Glosari 1906-1907*. Ed. Xavier Pla. Barcelona: Quaderns Crema.

ORTÍN, Marcel (1966). *La prosa literària de Josep Carner*. Barcelona: Quaderns Crema.

PLA, Xavier (2006). “La triangulació assagística contemporània: Ors, Pla, Fuster” dins Vicent Simbor (ed.), *Joan Fuster: relacions personals, relacions literàries*. València: Publicacions de la Universitat de València.

PLA, Xavier (2021), §7 “Josep Pla” dins Camps Arbós, Josep; Castellanos, Jordi / Marrugat, Jordi (dir.): *Història de la literatura catalana*, volum VII (Literatura catalana III. Del 1922 al 1959). Barcelona: Enciclopedia Catalana / Editorial Barcino / Ajuntament de Barcelona.

REAL, Neus (2021), §6 “La prosa de no ficció”, dins Camps Arbós, Josep; Castellanos, Jordi / Marrugat, Jordi (dir.): *Història de la literatura catalana*, volum VII (Literatura catalana III. Del 1922 al 1959). Barcelona: Enciclopedia Catalana / Editorial Barcino / Ajuntament de Barcelona.

VAN DIJK, Teun (2009). *Society and discourse. How Social Contexts Influence Text and Talk*. Cambridge: Cambridge University Press.

VAN DIJK, Teun (2014). *Discourse and Knowledge. A Sociocognitive Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.

VAN DIJK, Teun (1983). *La ciència del text*, Barcelona, Paidós [*Tekstwetenschap. Een interdisciplinaire inleiding*, Amsterdam, Het Spectrum, 1978].

YXART, Josep (1995 [1886]). “Del uso del castellano en Cataluña”. Dins: Josep Ixart. *Obra completa de Josep Yxart*. A cura de Rosa Cabré. Vol. I: *El año pasado (1886-1888)*. Barcelona: Edicions Proa.

Bibliografia per a l’assaig

CERCAS, Javier (2016). *El punto ciego*. Barcelona: Penguin Random House.

HITLER, Adolf (2022). *Mi lucha*. Madrid: Grupo Sin Fronteras SAS.

METGE, Bernat (1924) *Lo somni*. Editorial Barcino, Els nostres clàssics.

METGE, Bernat (2006). *Lo somni*. Editorial Barcino, Els nostres clàssics, Edició crítica de S.M. Cingolani.

PROUST, Marcel (2005). *Contra Sainte-Beuve. Records d'una matinada*, traduïda per Manel Pla.

PROUST, Marcel (2022). *A la recerca del temps perdut* (J.M. Pinto González, trad.). Barcelona: Viena.